

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ REVIEW

Η αποκλειστική εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 ως πρόκληση για την τριτοβάθμια εκπαίδευση

Η πανδημία COVID-19 επεκτάθηκε σε παγκόσμια κλίμακα από τον Ιανουάριο του 2020 και συνιστά απειλή για τη δημόσια υγεία αλλά και για τον θεσμό της εκπαίδευσης. Διαπιστώνεται έντονη κρίση στην ακαδημαϊκή κοινότητα εξ αιτίας του άγχους που προκαλεί η αιφνίδια και κατά περιπτώσεις αποκλειστική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Όπως τεκμηριώνεται από τη διεθνή βιβλιογραφία, συναισθήματα αβεβαιότητας και ανασφάλειας παρατηρούνται σε φοιτητές αλλά και σε εκπαιδευτικούς, προβάλλοντας παράλληλα τις δυσκολίες της οικογενειακής τους ζωής. Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης ήταν η παρουσίαση των προκλήσεων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση λόγω της αιφνίδιας και αποκλειστικής εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας COVID-19. Η κοινωνική αποστασιοποίηση που επιβάλλεται μέσω των περιοριστικών μέτρων αναστολής δραστηριοτήτων επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία, την ψυχική υγεία και την κοινωνικοποίηση των ατόμων που εμπλέκονται σε αυτή, ενώ, παράλληλα, το άτομο καλείται να προσαρμοστεί σε ένα νέο ψηφιακό περιβάλλον με νέα ερεθίσματα, προκλήσεις και περιβαλλοντικές καινοτομίες. Ωστόσο, η μεταβολή των περιβαλλοντικών και συναισθηματικών παραγόντων επιφορτίζει την αρνητική ψυχολογική κατάσταση των ατόμων και προβάλλει αδυναμίες της κοινωνικής του ένταξης. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν είναι μια άγνωστη μορφή της εκπαίδευσης, καθώς πολύ συχνά αποτελεί ένα πολύ χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, η αιφνίδια και αποκλειστική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας προξένησε την ανησυχία των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και επέφερε ριζικές αλλαγές σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ΠΟΥ) (1.8.2020), λόγω της μακράς διάρκειας της πανδημίας, η οποία συνιστά μείζονα απειλή για τη δημόσια υγεία σε παγκόσμιο επίπεδο, η εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας κρίνεται ως αναγκαιότητα και όχι ως επιλογή.¹ Ωστόσο, σε επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η αιφνίδια μετάβασή της από τη διά ζώσης στην εξ αποστάσεως μορφή της προκάλεσε κρίση στην ολότητα της ακαδημαϊκής κοινότητας και συχνά δημιούργησε προβλήματα σε εκπαιδευτικούς και φοιτητές.² Όπως τεκμηριώνεται από τη βιβλιογραφία, δυσκολίες παρατηρούνται σε ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ισπανία, όπου

διεξήχθη πρόσφατη ποιοτική έρευνα σε δείγμα φοιτητών Νοσηλευτικής, η οποία έδειξε ότι στις αγροτικές περιοχές με χαμηλό εισόδημα σημειώνονται σημαντικές ελλείψεις ηλεκτρονικών πόρων και, συνεπώς, αδυναμία διεξαγωγής της εξ αποστάσεως διδασκαλίας.³ Παράλληλα, στην ίδια έρευνα παρουσιάζεται ιδιαίτερα επιβαρυσμένη η ψυχολογική κατάσταση των φοιτητών, καθώς κυριαρχεί έντονη ανησυχία και φόβος για τη μελλοντική τους επαγγελματική πορεία.³ Παλαιότερη έρευνα είχε ήδη αναδείξει τη δυσκολία προσαρμογής από την πλευρά των εκπαιδευτικών στην επικοινωνιακή μορφή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας την πολυπλοκότητα της ηλεκτρονικής διδασκαλίας έναντι της διά ζώσης.⁴ Επίσης, πρόσφατα βιβλιογραφικά δεδομένα υπογράμμισαν την αδυναμία επίτευξης εκπαιδευτικών

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2021, 38(6):754-760
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2021, 38(6):754-760

Ε. Καρτσώνη,
Α. Πατελάρου

Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών
Υγείας, Ελληνικό Μεσογειακό
Πανεπιστήμιο, Ηράκλειο, Κρήτη

The psychosocial adaptation
of the academic community
to the abrupt implementation
of distance learning during
the COVID-19 pandemic

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Ακαδημαϊκή κοινότητα
Εξ αποστάσεως εκπαίδευση
Κορωνοϊός
Πανδημία
Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Υποβλήθηκε 16.2.2021
Εγκρίθηκε 15.3.2021

στόχων αναπτυσσόμενων χωρών, όπως αυτοί τέθηκαν στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων.^{5,6} Ως εκ τούτου, η ακαδημαϊκή κοινότητα σε σύντομο χρονικό διάστημα κλήθηκε να προσαρμοστεί και να βελτιώσει έγκαιρα τις παραλείψεις και να εκσυγχρονίσει τις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης σε μια νέα πλέον ψηφιακή εποχή.⁷

1.1. Προκλήσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση λόγω του νέου ψηφιακού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν αποτελούσε μέχρι πρότινος μια άγνωστη μορφή εκπαίδευσης, καθώς πολλά προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα βασιζόνταν σε αυτή επικουρικά ή αποκλειστικά. Η διαφορά όμως έγκειται στο ότι πλέον, λόγω της κοινωνικής αποστασιοποίησης κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19, η επιλογή της σχετικής μεθόδου ήταν μονόδρομος, μετατρέποντάς την από επικουρική σε κύρια μορφή εκπαίδευσης. Η εν λόγω μετατροπή επέφερε σωρεία θεμάτων προς επίλυση σε φοιτητές και εκπαιδευτικούς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως μη εξοικειωμένους χρήστες, δεδομένων των απαιτήσεων της χρήσης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επίσης, οι επικρατούσες συνθήκες παγκοσμίως σε άτομα γεννούν αρνητικά συναισθήματα, όπως άγχος, κατάθλιψη και ανασφάλεια, επηρεάζοντας ή ακόμη σε ορισμένες περιπτώσεις παρεμποδίζοντας την αποτελεσματικότητα των διαδικασιών μάθησης. Δεδομένων των συνθηκών που διαμορφώνουν τη νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα, όπως έχει διαμορφωθεί στο πλαίσιο της πανδημίας COVID-19, η αιφνίδια και αποκλειστική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ελλοχεύει κινδύνους για την ακαδημαϊκή κοινότητα συνολικά λόγω μη εξοικείωσης των υποκειμένων αυτής. Την ίδια στιγμή, η αιφνίδια μετάβαση στην εξ αποστάσεως διδασκαλία προκάλεσε αβεβαιότητα, ανασφάλεια και αστάθεια, αναδεικνύοντας τις δυσκολίες της οικογενειακής ζωής φοιτητών και εκπαιδευτικών στους ακαδημαϊκούς χώρους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.⁸ Η δυσκολία πρόσβασης στο διαδίκτυο αλλά και η πιθανή έλλειψη του απαραίτητου τεχνολογικού εξοπλισμού για την εξυπηρέτηση του συγκεκριμένου σκοπού, καθώς και η δυσκολία διεξαγωγής αξιολόγησης, αποτέλεσαν προβλήματα που έχρηζαν άμεσης διαχείρισης και ανταπόκρισης προκειμένου να γεφυρωθεί το ψηφιακό χάσμα, όπως αυτό υπογραμμίζεται από τη διεθνή βιβλιογραφία.^{9,10}

2. ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ COVID-19 ΚΑΙ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗ

Δεδομένα ερευνών υπογραμμίζουν τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίθηκε η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην

αιφνίδια εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω των περιοριστικών μέτρων που τέθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.¹¹ Σε πρόσφατη μελέτη καταγράφηκε θετική στάση των φοιτητών των Επιστημών Υγείας στη χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ως επικουρικής, σημειώνοντας αυξημένο ποσοστό (45,9%), ενώ στη μετάβασή της σε κύρια μέθοδο διδασκαλίας το 32% των συμμετεχόντων ανέφερε προβλήματα στην εφαρμογή της.¹² Τεκμηριώνεται από τη βιβλιογραφία η υψηλή γνώση που διαθέτουν οι φοιτητές σε σχέση με τα μέτρα της κοινωνικής αποστασιοποίησης και η συμμόρφωσή τους σε αυτά, ενώ μια μερίδα φοιτητών φαίνεται να δυσκολεύονται στην πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης λόγω αδυναμιών, όπως η κακή συνδεσιμότητα, η ελλειμματική κοινωνικοποίηση, η ανεπάρκεια των τεχνολογικών πόρων κ.ά.¹³⁻¹⁵

2.1. Δυσκολίες εφαρμογής της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Πρόσφατη μελέτη καταγράφει το υψηλό τεχνολογικό επίπεδο γνώσεων των φοιτητών προκειμένου οι τελευταίοι να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.¹⁶ Δεν φαίνεται ωστόσο να συμβαίνει το ίδιο και με τους εκπαιδευτικούς, στους οποίους εντοπίζεται ψηφιακό κενό που συσχετίζεται με την ηλικία και τις ψηφιακές τους γνώσεις.¹⁷

Αξιοσημείωτη είναι και η δυσκολία που σημειώνεται, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, στην προσβασιμότητα του διαδικτύου, με κενά και αδυναμίες στην επαρκή υποστήριξη της εξ αποστάσεως διδασκαλίας τόσο για τους εκπαιδευτικούς όσο και για τους φοιτητές.^{11,18,19}

Έχει ιδιαίτερη σημασία να αναφερθεί ότι η χρήση και η συμμετοχή στις μεθόδους διδασκαλίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης απαιτεί υψηλό κόστους τεχνολογικά μέσα. Θα ήταν παράλειψη όμως να μην τονιστούν πρόσφατα δεδομένα ερευνών, στα οποία επισημαίνεται η οικονομική δυσχέρεια που βιώνουν αρκετές οικογένειες εξ αιτίας της εφαρμογής των περιοριστικών μέτρων της πανδημίας COVID-19. Συγκεκριμένα, πρόσφατη μελέτη ανέδειξε την αδυναμία των συμμετεχόντων να προμηθευτούν τον κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό για την πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως διδασκαλίας.¹⁶

2.2. Προσαρμογή των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων στη νέα πραγματικότητα

Αποτελεί γενική παραδοχή η παρατεταμένη δοκιμασία, στην οποία καλούμαστε ως κοινωνικό σύνολο να ελέγξουμε τα συναισθήματά μας και να διατηρήσουμε την ψυχική μας

υγεία εξ αιτίας των μεταβολών που προκαλούνται από την πανδημία COVID-19. Είναι γεγονός πλέον ότι σε μια τόσο δύσκολη περίοδο επηρεάζεται η ανθρώπινη υπόσταση στο σύνολό της, προκαλώντας σοβαρές αλλαγές για το άτομο σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του.¹⁸ Ο τομέας της εκπαίδευσης και στο σύνολό τους τα ιδρύματα και τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας κλήθηκαν άμεσα να αντιμετωπίσουν τις νέες συνθήκες και να προσαρμοστούν στη νέα αυτή πραγματικότητα.¹⁷ Πρόσφατες έρευνες υπογραμμίζουν ότι, παρά τις όποιες αδυναμίες, οι φορείς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσπάθησαν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτή εφαρμόστηκε εξ αιτίας της κρίσης της πανδημίας COVID-19 σε παγκόσμιο επίπεδο.^{11,20} Τεκμηριώνεται από τη βιβλιογραφία η διεθνής προσπάθεια της πλειοψηφίας των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων να καλύψουν τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μελών τους, προμηθεύοντάς τα με τα απαραίτητα τεχνολογικά μέσα.²¹ Εξετάζοντας όμως τα δεδομένα από ένα άλλο οπτικό πρίσμα, παρατηρήθηκαν αναβολές στις εξεταστικές περιόδους των φοιτητών και δυσκολία στην αντικειμενική αξιολόγησή τους. Αυτό σημαίνει αύξηση του άγχους και της ανασφάλειας για την εφαρμογή της αξιολόγησής τους, σε συνδυασμό με αδυναμία της πρακτικής εφαρμογής των γνώσεων των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλό επίπεδο άγχους των φοιτητών σ' ό,τι αφορά στην εκπαιδευτική και στην επαγγελματική τους πορεία οδηγεί στην άμβλυση του κενού μεταξύ μαθησιακής ικανοποίησης και ψυχικής ηρεμίας.¹⁶ Ειδικότερα, ευρήματα πρόσφατης έρευνας επεσήμαναν τον διττό χαρακτήρα του φόβου των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, ο φόβος σχετιζόταν με την ενδεχόμενη μη επιτυχή ολοκλήρωση του ακαδημαϊκού έτους (85,7%), αλλά και με τις μελλοντικές επαγγελματικές τους προσδοκίες και τη μετέπειτα πορεία τους (84,7%).²² Αναμφισβήτητο, ο θεσμός της εκπαίδευσης συνιστά πεδίο που χρήζει ευρύτερης μελέτης, δεδομένων των υφιστάμενων συνθηκών και των νέων προκλήσεων.¹⁷

2.3. Κοινωνική προσαρμογή των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Με αφετηρία το δραστικότερο μέτρο ελέγχου της διασποράς του κορωνοϊού (COVID-19), την κοινωνική αποστασιοποίηση, επήλθε η κοινωνική απομόνωση και αναπόφευκτα ο εγκλεισμός κατ' οίκον. Η εφαρμογή του μέτρου της κοινωνικής αποστασιοποίησης μείωσε μεν τη διασπορά του ιού, αλλά ταυτόχρονα ελαχιστοποίησε τις ευκαιρίες κοινωνικοποίησης των μελών του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και μάλιστα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε συνάρτηση με αυτό το θέμα, μέσω της εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η φοιτητική ζωή χαρακτηρίζεται από στοιχεία κοινωνικής απομόνωσης συνοδευόμενης από αβεβαιότητα,

ανασφάλεια και συναισθηματικές δυσκολίες.²³ Από την άλλη πλευρά, τα μέλη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης οδηγούνται στην εκτεταμένη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποζητώντας την αλληλεπίδραση μέσω της ανταλλαγής ιδεών, ανησυχιών και απόψεων.¹⁶ Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η μετάβαση φαίνεται να επηρέασε σημαντικά την απόδοση της ακαδημαϊκής κοινότητας, δεδομένου ότι συχνά τα μέλη της διακατέχονται από αρνητικά συναισθήματα, σύμφωνα με βιβλιογραφικά δεδομένα.¹⁷ Ιδιαίτερα σημαντική παρουσιάζεται, σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη, η επικοινωνία εκπαιδευτικών και φοιτητών, η οποία είναι αναγκαία να στηρίζεται στην άμεση και όχι στην ετεροχρονισμένη ανταπόκριση των μαθησιακών διαδικασιών.²⁴ Μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης καλλιεργείται η αλληλοϋποστήριξη και η ψυχική ενδυνάμωση εκπαιδευτικών και φοιτητών.²¹ Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να προσφέρουν μεταξύ άλλων στους φοιτητές ψυχική ενδυνάμωση, καθώς οι ίδιοι αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία ως αγωγοί ελπίδας και δύναμης, συμβάλλοντας θετικά στην κοινωνικοποίηση και στην αλληλεπίδραση με τους φοιτητές τους.^{15,24}

2.4. Ψυχική υγεία των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Η πανδημία COVID-19 επέφερε σημαντικές μεταβολές στην ψυχική υγεία των φοιτητών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξ αιτίας της αιφνίδιας μετάβασης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε συνδυασμό με τα περιοριστικά μέτρα, γεγονός που αποτέλεσε αντικείμενο πληθώρας μελετών παγκοσμίως.^{25,26} Έτσι, πρόσφατη πολυκεντρική μελέτη μεταξύ τριών ευρωπαϊκών χωρών έδειξε ότι ποσοστό 59,1% των συμμετεχόντων φοιτητών Νοσηλευτικής παρουσίαζαν μέτριο προς σοβαρό βαθμό κατάθλιψης λόγω των εφαρμοσθέντων περιοριστικών μέτρων κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ενώ ως προγνωστικός παράγοντας για την κατάθλιψη αναδείχθηκε ο τόπος κατοικίας των φοιτητών και η σύνδεσή του με τον αυξανόμενο αριθμό των κρουσμάτων ή των θυμάτων από την πανδημία COVID-19.^{13,27} Επιπρόσθετα, υπάρχει σημαντική βιβλιογραφική τεκμηρίωση για την εμφάνιση αρνητικών συναισθημάτων, όπως κατάθλιψη, άγχους και ανασφάλειας, τα οποία φαίνεται να απασχολούν τους φοιτητές για την εκπαιδευτική τους πορεία, σε συνδυασμό με την έλλειψη κοινωνικής αλληλεπίδρασης που βιώνουν λόγω της εξ αποστάσεως διδασκαλίας στο πλαίσιο της κοινωνικής αποστασιοποίησης.²⁸ Επί πλέον, η μη ικανοποίηση των φοιτητών με τα μέτρα πρόληψης συνδέεται με την πρόκληση κατάθλιψης που επηρεάζει την ψυχική τους υγεία, ενώ ταυτόχρονα στην ίδια μελέτη τονίζεται η ανησυχία για τη μόλυνση και την κοινωνική αποστασιοποίηση για τους ίδιους και τα μέλη των οικογενειών τους.²⁹

Δεν θα πρέπει να παραλειφθεί η σημαντικότητα της κρατικής διαχείρισης των περιοριστικών μέτρων και ο τρόπος εφαρμογής τους για την ψυχική υγεία των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς σύμφωνα με ευρήματα πρόσφατης μελέτης αρκετοί συμμετέχοντες δήλωσαν θετική στάση απέναντι στα περιοριστικά μέτρα, όπως αυτά εφαρμόστηκαν στη χώρα τους.

2.5. Ανησυχία για τη μελλοντική επαγγελματική εξέλιξη των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Ιδιαίτερα επιβαρυνόμενη παρουσιάζεται η υγεία των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, καθώς η παραδοσιακή μορφή της εκπαίδευσης καταρρέει εν μέσω του κοινωνικού φαινομένου της πανδημίας COVID-19 και αιφνίδια αντικαθίσταται από την εξ αποστάσεως.²² Ειδικότερα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση παρουσιάζει προβλήματα στις Επιστήμες Υγείας, τα οποία εστιάζονται στην αδυναμία της πρακτικής της εφαρμογής.¹⁶ Βιβλιογραφικά τεκμηριώνεται η κορύφωση της ανησυχίας των φοιτητών των Επιστημών Υγείας στον μη οικείο τρόπο αξιολόγησής τους, αλλά και στην ελλειμματική πρακτική γνώση της εφαρμογής της επιστήμης τους εξ αιτίας της μη προσβασιμότητας στους χώρους υγείας για την πρακτική τους άσκηση.²² Πρόσφατη έρευνα κατέγραψε την ανησυχία των φοιτητών να αποδεχθούν προγράμματα προσομοίωσης για την πρακτική τους άσκηση, θεωρώντας τα μη επαρκείς μεθόδους απόκτησης της γνώσης.^{16,21} Αντίστοιχες ανησυχίες παρατηρούνται και στους εκπαιδευτικούς, επειδή συχνά κωλυσιεργεί η ακαδημαϊκή τους πορεία λόγω των αναβολών και των ακυρώσεων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, συνεδρίων κ.λπ.³⁰ Ως εκ τούτου, η ψυχική αποθάρρυνση των φοιτητών της ακαδημαϊκής κοινότητας σε σχέση με τη μελλοντική επαγγελματική τους πορεία συχνά οδηγεί σε απομάκρυνση ή και σε εγκατάλειψη των σπουδών τους.^{16,22,30} Επί πλέον, συμβολή στην απομάκρυνση των μελών από την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά και από τις εκπαιδευτικές διεργασίες έχει το πένθος που βιώνουν ορισμένα μέλη εξ αιτίας της απώλειας αγαπημένων προσώπων τους λόγω της νόσου COVID-19, γεγονός που τα οδηγεί στη θλίψη, στη μοναξιά και στην απομόνωση.²¹

2.6. Οι προοπτικές από την πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Η πανδημία COVID-19 και τα αναγκαία μέτρα περιορισμού της διασποράς της επηρέασαν και τον τομέα της εκπαίδευσης, εκτός από αυτόν της υγείας. Ειδικότερα, στο πλαίσιο των μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης κατά τις δύο καθολικές αναστολές δραστηριοτήτων, η εξ αποστάσεως διδασκαλία μετατράπηκε από επικουρική σε κύρια μέθοδο εκπαίδευσης.¹⁸

Από την άλλη πλευρά, η εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης βασίζεται στη χρήση της τεχνολογίας και διεκπεραιώνεται μέσω αυτής. Όπως υποστηρίζεται από τη βιβλιογραφία, με την υποστήριξη των τεχνολογικών μέσων η μάθηση μπορεί να προσφέρει υψηλής ποιότητας γνώση στους φοιτητές, καθώς τους παρέχει ευελιξία στον χρόνο και στον τόπο απόκτησής της, αλλά και πληθώρα διεπιστημονικών πεδίων με βάση τα ενδιαφέροντά τους.^{24,31} Πρόσφατη έρευνα τόνισε τη δυνατότητα της ηλεκτρονικής εκπαίδευσης να ενδυναμώσει ψυχικά φοιτητές, εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες υγείας μέσω της χρήσης οπτικών εργαλείων (video), ψυχολογικής υποστήριξης, βοηθώντας τους να ανακτήσουν επικοινωνιακές και κοινωνικές δεξιότητες.¹⁹ Σημαντικό, επίσης, πλεονέκτημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως αυτό παρουσιάζεται σε πρόσφατες μελέτες, συνιστά η ευελιξία που προσφέρει, δεδομένου ότι αφ' ενός γεφυρώνεται το γεωγραφικό χάσμα απομόνωσης και αφ' ετέρου παρέχεται η δυνατότητα μέσω της ασύγχρονης μάθησης να ακολουθήσουν οι φοιτητές την εκπαιδευτική διαδικασία στον δικό τους χώρο και χρόνο.^{12,18,21}

3. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Σύμφωνα με πρόσφατα δεδομένα, τα οποία προβάλονται στην παρούσα ανασκόπηση, η αιφνίδια και αποκλειστική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 αναμφίβολα προκάλεσε αλλαγές στον εκπαιδευτικό θεσμό σε παγκόσμια κλίμακα. Αρκετές έρευνες ανέδειξαν τη θετική στάση των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χρήση των μεθόδων διδασκαλίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.^{11,12,18} Από την άλλη πλευρά, όπως τεκμηριώνεται από τη βιβλιογραφία, οι αδυναμίες και τα τεχνολογικά προβλήματα στην πρακτική εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι αρκετά και οφείλονται κυρίως στον αιφνίδιο χαρακτήρα της εφαρμογής της κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.^{11,16-18,21}

Επιπρόσθετα, αρκετές μελέτες παρουσίασαν τη νέα κοινωνική πραγματικότητα όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας με την εφαρμογή των περιοριστικών μέτρων που τέθηκαν για τον έλεγχο της διασποράς του κορωνοϊού.^{32,33} Ειδικότερες μεταβολές προέκυψαν από την έλλειψη της κοινωνικοποίησης και τη μείωση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης ως απόρροια του μέτρου της κοινωνικής αποστασιοποίησης. Συγκεκριμένα, αναπροσαρμόστηκαν οι θεσμοί και η κοινωνική συνοχή του συνόλου σε παγκόσμιο επίπεδο.^{15-17,21,24} Παρ' όλα αυτά, λιγότερες μελέτες προσεγγίζουν τη διερεύνηση δημιουργίας νέων ψηφιακών οδηγιών κοινωνικοποίησης ως εγχειρίδια στηριζόμενα στην ηλεκτρονική αλληλοϋποστήριξη και αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της τριτοβάθμιας εκ-

παίδευσης. Στηριζόμενοι σε αυτό το δεδομένο προτείνεται περαιτέρω επιστημονική διερεύνηση για την αναγκαιότητα εύρεσης μεθόδων κοινωνικής ενδυνάμωσης των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα.^{22,24}

Όπως τεκμηριώνεται από τη βιβλιογραφία, η ψυχική υγεία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα σημαντική και για τον λόγο αυτόν στην παρούσα ανασκόπηση παρουσιάζεται ως άρρηκτα συνδεδεμένο τμήμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Πληθώρα προγενέστερων μελετών υπογραμμίζουν τη σημασία της ψυχικής υγείας, προβάλλοντας τον φόβο και το άγχος ως καθοριστικούς παράγοντες για την αποτελεσματικότητα της πρακτικής εφαρμογής της γνώσης μέσω της εξ αποστάσεως διδασκαλίας για τις Επιστήμες Υγείας.^{16,22,34} Σε μια τέτοια περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή της πρακτικής άσκησης των Επιστημών Υγείας, προτείνεται η εφαρμογή εργαστηρίων προσομοίωσης με ηλεκτρονική προβολή και τεκμηρίωση κατά τη διάρκεια της πανδημίας.^{16,35,36} Ωστόσο, είναι εξ ίσου αναγκαίο να σημειωθεί ότι στην παρούσα ανασκόπηση η ψυχική υγεία των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επιβαρύνει σημαντικά την εκπαιδευτική απόδοσή τους όταν τα ίδια τα μέλη βιώνουν το πένθος. Εξ άλλου, οι ανθρώπινες απώλειες συγγενικών και φιλικών προσώπων των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 συνιστούν παράγοντα αναβολής ή και διακοπής της διαδικασίας της μάθησης.^{9,21}

Επιπρόσθετα, στην παρούσα ανασκόπηση παρουσιάστηκαν οι προοπτικές που προσφέρονται από την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, εκτός από τις αδυναμίες της. Επίσης, σε αρκετές έρευνες προβλήθηκε ως πλεονέκτημα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης η ευελιξία στον χώρο και στον χρόνο εφαρμογής της.^{18,19,24,37} Αξιοσημείωτα είναι τα ευρήματα μελετών που υπογραμμίζουν την τάση απομάκρυνσης μιας μερίδας φοιτητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τις

σπουδές τους εξ αιτίας του αιφνίδιου τρόπου εφαρμογής της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.^{16,22,30} Στηριζόμενοι σε αυτό το δεδομένο προτείνεται περαιτέρω διερεύνηση της αυτοδιαχείρισης των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με την ψυχική ενδυνάμωσή τους και την εκπαιδευτική απόδοσή τους στον νέο ψηφιακό κόσμο της τηλεεκπαίδευσης.¹²

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αιφνίδια και αποκλειστική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποτέλεσε μια παγκόσμια κοινωνική αλλαγή, η οποία μετασημάτισε τα μέχρι τώρα δεδομένα του εκπαιδευτικού θεσμού. Όπως ήδη αναφέρθηκε στην παρούσα ανασκόπηση, εξ αιτίας της πανδημίας COVID-19 προκλήθηκαν αλλαγές στις μεθόδους διδασκαλίας, όπως η αιφνίδια και αποκλειστική χρήση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, αλλά και εμφανίστηκαν διάφορες προκλήσεις, όπως η ποιότητα συνδεσιμότητας του διαδικτύου και η επάρκεια των τεχνολογικών πόρων για τη χρήση αυτής, η έλλειψη αλληλεπίδρασης μεταξύ καθηγητών και φοιτητών, η μεταβλητότητα της ψυχικής υγείας των μελών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και η ανησυχία τους για την εκπαιδευτική και την επαγγελματική τους πορεία. Παράλληλα όμως με τις προκλήσεις, εντοπίστηκαν και ευκαιρίες για τα μέλη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως η άνεση στον χρόνο και στον χώρο διεξαγωγής των εκπαιδευτικών μαθημάτων, η ενασχόλησή τους με πολλαπλά διεπιστημονικά πεδία σύμφωνα με τα ενδιαφέροντά τους, αλλά και η καλλιέργεια δεξιοτήτων και η εξοικείωσή τους με τα τεχνολογικά μέσα προκειμένου να ανταποκριθούν στις εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Σε εθνικό επίπεδο, το εν λόγω πεδίο χρήζει περαιτέρω διερεύνησης προκειμένου να αποτυπωθούν οι ανάγκες, οι προκλήσεις και οι ψυχοκοινωνικές μεταβολές των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας.

ABSTRACT

The psychosocial adaptation of the academic community to the abrupt implementation of distance learning during the COVID-19 pandemic

E. KARTSONI, A. PATELAROU

Department of Nursing, Faculty of Health Sciences, Hellenic Mediterranean University, Heraklion, Crete, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2021, 38(6):754–760

Coronavirus disease (COVID-19) has spread globally since January 2020, posing a threat to public health, but also to higher education. In the academic community the stress caused by the sudden, and in some cases, exclusive, application of distance education has resulted in a crisis situation. As evidenced by the international literature, feelings of uncertainty and insecurity are observed in both students and teachers, exacerbating difficulties in their family life.

This is a literature review of the challenges for higher education caused by the abrupt implementation of exclusive distance education during the COVID-19 pandemic. The social distancing that has been imposed and the restrictive measures placed on many activities, have affected the educational process, and the socialization and the mental health of those involved in education, as individuals are called upon to adapt to the digital environment with a multitude of new stimuli, challenges, and environmental innovations. The profound changes in the environmental and emotional aspects of life and learning under lockdown overloads the negative psychological state of individuals and highlights the weaknesses in their social integration. Distance education was not a completely unknown form of teaching and learning, as it can often be a very useful educational method in higher education. The sudden and mandatory use of exclusive distance education during the pandemic, however, has caused concern among members of the academic community and is bringing about radical changes at the psychosocial level.

Key words: Academic community, Coronavirus, Distance education, Higher education, Pandemic

Βιβλιογραφία

1. WORLD HEALTH ORGANIZATION. 2020 COVID-19 Emergency Committee highlights need for response efforts over long term. WHO, Geneva, 2020. Available at: <https://www.who.int/news-room/detail/01-08-2020-covid-19-emergency-committee-highlights-need-for-response-efforts-over-long-term> (assessed 26.1.2021)
2. RAJAB MH, GAZAL AM, ALKATTAN, K. Challenges to online medical education during the COVID-19 pandemic. *Cureus* 2020, 12:e8966
3. RAMOS-MORCILLO AJ, LEAL-COSTA C, MORAL-GARCÍA JE, RUZFA-MARTÍNEZ M. Experiences of nursing students during the abrupt change from face-to-face to e-learning education during the first month of confinement due to COVID-19 in Spain. *Int J Environ Res Public Health* 2020, 17:5519
4. LEE J, MARCH L, PETERS R. Faculty training and approach to online education: is there a connection? Center for Teaching, Research and Learning, American University, Washington, DC, 2015. Available at: <https://edspace.american.edu/online/wp-content/uploads/sites/504/2016/03/FacultyTrainingAndApproachToOnlineEducation.pdf> (assessed 26.1.2021)
5. HENAKEN EA. COVID-19: Online learning experience of college students: The case of Ghana. *International Journal of Multidisciplinary Sciences and Advanced Technology (IJMSAT)* 2020, 1:54–62
6. ADNAN M, ANWAR K. Online learning amid the COVID-19 pandemic: Students' perspectives. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology* 2020, 2:45–51
7. RAPANTA C, BOTTURI L, GOODYEAR P, GUARDIA L, KOOLE M. Online University teaching during and after the COVID-19 crisis: Refocusing teacher presence and learning activity. *Postdigit Sci Educ* 2020:1–23
8. GATEWOOD B, McDONALD E. Pandemic, pandemonium, and plight for graduate students. *ASA Footnotes* 2020, 48:9
9. KENNEDY MD. Graduate education and academic labor for graduate students during the pandemic. *ASA Footnotes* 2020, 48:12
10. NOY S, ANGOTTI N, HARRIS J. The sociology of development, global health, and COVID-19. *ASA Footnotes* 2020, 48:33–34
11. MSELEKU Z. A literature review of e-learning and e-teaching in the era of COVID-19 pandemic. *International Journal of Innovative Science and Research Technology (IJSRT)* 2020, 5:588–597
12. CHOGO JP. An evaluation of higher education students' online learning experience. *International Journal of Scientific and Research Publications (IJSRP)* 2020, 10:926–933
13. PATELAROUE AE, KONSTANTINIDIST, KARTSONI E, MECHILI EA, GALANIS P, ZOGRAFAKIS-SFAKIANAKIS M ET AL. Development and validation of a questionnaire to measure knowledge of and attitude toward COVID-19 among nursing students in Greece. *Nurs Rep* 2020, 10:82–94
14. GUILLASPER JN, SORIANO GP, ODUCCADO RMF. Psychometric properties of "Attitude towards e-Learning Scale" among nursing students. *Int J Educ Sci* 2020, 30:1–5
15. BLAKE H, BERMINGHAM F, JOHNSON G, TABNER A. Mitigating the psychological impact of COVID-19 on healthcare workers: A digital learning package. *Int J Environ Res Public Health* 2020, 17:2997
16. ALSOUFI A, ALSUYIHILI A, MSHERGHI A, ELHADI A, ATIYAH H, ASHINI A ET AL. Impact of the COVID-19 pandemic on medical education: Medical students' knowledge, attitudes, and practices regarding electronic learning. *PLoS One* 2020, 15:e0242905
17. PORTILLO J, GARAY U, TEJADA E, BILBAO N. Self-perception of the digital competence of educators during the COVID-19 pandemic: A cross-analysis of different educational stages. *Sustainability* 2020, 12:10128
18. DWIDIENAWATI D, ABDINAGORO SB, TJAHHANA D, GANDASARI D, MUNAWAROH. Face-to-face and e-learning: Lessons learned from the forced shift to e-learning during the COVID-19 outbreak. *International Journal of Innovation, Creativity and Change (IJICC)* 2020, 13:119–134
19. CHIDIEBERE OKECHUKWU E, TIBALDI L, LA TORRE G. The impact of COVID-19 pandemic on mental health of nurses. *Clin Ter* 2020, 171:e399– e400
20. MAULDIN L, GROSSMAN B, WONG A, MILES A, BARNARTT S, BROOKS J ET AL. Disability as an axis of inequality: A pandemic illustration (disability in society). *ASA Footnotes* 2020, 48:20
21. AZLAN CA, WONG JHD, TAN LK, HURI MSN, UNG NM, PALLATH V ET AL. Teaching and learning of postgraduate medical physics using Internet-based e-learning during the COVID-19 pandemic – a case study from Malaysia. *Phys Med* 2020, 80:10–16

22. NAJMUL H, YUKUM B. Impact of “e-learning crack-up” perception on psychological distress among college students during COVID-19 pandemic: A mediating role of “fear of academic year loss”. *Child Youth Serv Rev* 2020, 118:105355
23. GELDSETZER P. Knowledge and perceptions of COVID-19 among the general public in the United States and the United Kingdom: A cross-sectional online survey. *Ann Intern Med* 2020, 173:157–160
24. HUANG R, TLILI A, CHANG TW, ZHANG X, NASCIMBENI F, BURGOS D. Disrupted classes, undisrupted learning during COVID-19 outbreak in China: Application of open educational practices and resources. *Smart Learn Environ* 2020, 7:19
25. BAO Y, SUN Y, MENG S, SHI J, LU L. 2019-nCoV epidemic: Address mental health care to empower society. *Lancet* 2020, 395:e37–e38
26. CORNINE A. Reducing nursing student anxiety in the clinical setting: An integrative review. *Nurs Educ Perspect* 2020, 41:229–234
27. PATELAROY A, MECHILI EA, GALANIS P, ZOGRAFAKIS-SFAKIANAKIS M, KONSTANTINIDIS T, SALIAJ A ET AL. Nursing students, mental health status during COVID-19 quarantine: Evidence from three European countries. *J Ment Health* 2021, 28:1–6
28. GAO J, ZHENG P, JIA Y, CHEN H, MAO Y, CHEN S ET AL. Mental health problems and social media exposure during Covid-19 outbreak. *PloS One* 2020, 15:e0231924
29. MECHILI EA, SALIAJ A, KAMBERI F, GIRVALAKI C, PETO E, PATELAROY AE ET AL. Is the mental health of young students and their family members affected during the quarantine period? Evidence from the COVID-19 pandemic in Albania. *J Psychiatr Ment Health Nurs* 2020, 10.1111/jpm.12672
30. SNEYD JR, MATHOULIN SE, O’SULLIVAN EP, SOVC, ROBERTS FR, PAUL AA ET AL. Impact of the COVID-19 pandemic on anaesthesia trainees and their training. *Br J Anaesth* 2020, 125:450–455
31. CRAWFORD JA, BUTLER-HENDERSON KA, JURGEN R, MALKAWI BH, GLOWATZ M, BURTON RL ET AL. COVID-19: 20 countries’ higher education intra-period digital pedagogy responses. *Journal of Applied Learning & Teaching (JALT)* 2020 3:1–20
32. KERRES M. Against all odds: Education in Germany coping with COVID-19. *Postdigit Sci Educ* 2020:1–5
33. CAO W, FANG Z, HOU G, HAN M, XU X, DONG J ET AL. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Res* 2020, 287:112934
34. ZHANG Q, ZHOU L, XIA J. Impact of COVID-19 on emotional resilience and learning management of middle school students. *Med Sci Monit* 2020, 26:e924994
35. ZOLOTOV Y, REZNIK A, BENDER S, ISRALOWITZ R. COVID-19 fear, mental health, and substance use among Israeli university students. *Int J Ment Health Addict* 2020, doi: 10.1007/s11469-020-00351-8
36. HUSKY MM, KOVESH-MASFETY V, SWENDSEN JD. Stress and anxiety among university students in France during COVID-19 mandatory confinement. *Compr Psychiatry* 2020, 102:152191
37. TOQUERO CM. Challenges and opportunities for higher education amid the COVID-19 pandemic: The Philippine context. *Pedagogical Res* 2020, 5:em0063

Corresponding author:

E. Kartsoni, Department of Nursing, Faculty of Health Sciences, Hellenic Mediterranean University, Estavromenos street, 714 10 Heraklion, Crete, Greece
e-mail: evikartsoni@gmail.com